

Democràcia: incompliments i reptes per al segle XXI

Jaume López

Quan els éssers humans s'alliberen de la misèria, la ignorància, la por i el dogmatisme, tendeixen cap a la democràcia.

JOSÉ ANTONIO MARINA, *La lucha por la dignidad*, 2000.

A mesura que es va generalitzant la convicció que la democràcia és la millor forma de govern s'estén, en paral·lel, la preocupació per la seva possible crisi. A principis del segle XXI la implantació geogràfica de la democràcia abasta límits mai vistos, però la sensació que la democràcia està en decadència es va escampant entre els ciutadans de les democràcies amb més tradició. Aquest article assenyala els orígens d'aquest estat de coses, així com les possibles alternatives a la democràcia liberal, el model de democràcia actualment predominant.

¿Per què la democràcia creix en extensió...?

En l'àmbit de la reflexió política –com, per altra banda, en molts d'altres– iniciem el segle XXI amb un farcell de preguntes que el segle anterior va deixar sense resposta. I ho fem confirmant el protagonisme que en les darreres dècades del segle XX ha anat recobrant un dels dos objectes d'anàlisi política per antonomàsia: la democràcia. El seu company d'escena, l'Estat, sembla haver passat a un segon pla d'interès, si més no momentani, tot i que, naturalment, segueixen vius els debats sobre com s'ha d'organitzar territorialment o com pot millorar la seva eficiència, per citar només alguns dels que s'han destacat en els darrers anys.

El protagonisme de la democràcia adopta uns trets molt peculiars que es podrien resumir de la següent manera: com més sembla generalitzar-se la convicció que resulta la millor forma de govern s'estén, en paral·lel, la preocupació per la seva possible crisi. Com quasi sempre, però, aquest concepte adquireix un aire imprecís. Ningú sembla témer pel futur de la democràcia. Al contrari, hom diria que està més que mai consolidat a les portes del segle XXI en les quals encara ressonen esdeveniments –com la caiguda del mur de Berlín– o fenòmens –com la pressió globalitzadora– que han fet créixer el seu àmbit d'implantació geogràfica fins a límits mai vistos. Tanmateix, la sensació que la democràcia està en decadència en un sentit no tan quantitatiu com qualitatiu resulta un sentiment que, a poc a poc, es va escampant entre els ciutadans de les democràcies amb més tradició. Com s'encarreguen de mostrar nombro-

ses enquestes, la democràcia com a règim polític i sistema de presa de decisions col·lectives no ha reduït gens la seva credibilitat. Però el que aquestes mateixes enquestes s'encarreguen de reflectir són els baixos nivells de confiança en algunes de les institucions clau de les democràcies representatives i en els polítics que les governen.

Llevat d'alguns casos, circumscrits a algunes democràcies joves i no consolidades, aquesta manca de credibilitat, i fins i tot la percepció d'ineficàcia institucional, no semblen afectar la legitimitat, en abstracte, del sistema democràtic. Ara bé, la desconfiança envers l'entramat institucional i els seus protagonistes sembla a hores d'ara una tendència força generalitzada en les democràcies occidentals que, a més, ha anat aprofundint-se en les darreres dècades. De fet, aquest sentiment, entrellaçat amb tota una sèrie de valors i actituds polítiques, sembla consolidar en els règims democràtics un no gens menyspreable volum del que ha vingut a anomenar-se com «desafecció política». La «desafecció política» es pot definir com «el sentiment subjectiu d'ineficàcia, cinisme i falta de confiança en el procés polític, en els polítics, i en les institucions democràtiques, la qual genera distanciament i alienació, però sense qüestionar-se la legitimitat del règim polític» (Torcal, 2001: 229).

Des dels anys 60 es succeeixen les explicacions d'aquest fenomen que comença a donar-se ja en els 50 en algunes democràcies com els Estats Units o el Regne Unit, i que acaba estenent-se a tota la resta en les tres darreres dècades del segle XX. Aquestes explicacions es poden dividir en dos grans grups. Aquelles que s'enfoquen cap al sistema institucional (el costat de l'oferta política) i aquelles que es concentren a destacar els canvis en les demandes socials i polítiques i les transformacions dels valors. Des de les primeres l'èmfasi es posa en les fallides institucionals (corrupció, ineficàcia, etc.) que vinculen la ingovernabilitat (tema de moda en l'acadèmia dels primers 90) amb el sentiment de rebuig ciutadà com a resposta. Les segones, en canvi, especifiquen tot un seguit de noves expectatives, fruit de canvis

culturals, actitudinals i educatius, a les quals els règims democràtics, amb el seu disseny tradicional, difícilment poden donar una resposta. El diferent èmfasi explicatiu no impedeix, naturalment, reconèixer l'estret lligam que mantenen tot aquest seguit de variables.

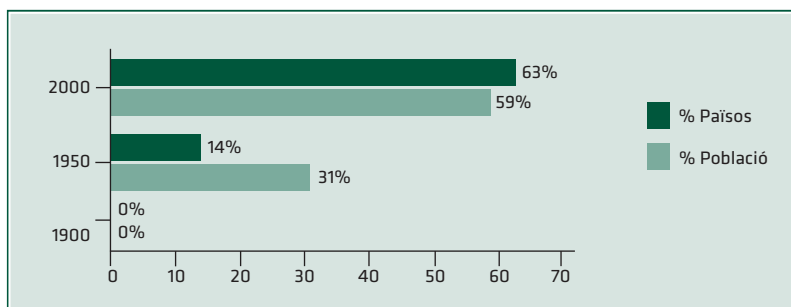
Per altra banda, és un fet que la democràcia es va estenent des de la fi de la Segona Guerra Mundial malgrat algunes «recessions democràtiques» que han permès comparar l'expansió d'aquesta forma de govern amb successives

onades (Huntington, 1991). Just a l'inici del període postbèl·lic trobaríem una primera onada (la segona de la història, després del llarg període de gestació de la democràcia al llarg del segle XIX) que duraria fins als inicis dels anys 60. Durant aquesta dècada i fins ben entrats els 70 trobem, en canvi, una contraonada, un moment de regressió democràtica protagonitzada pels nombrosos cops d'estat succeïts a l'Amèrica Llatina i l'impacte polític de la descolonització africana protagonitzada per dictadures. Si definim la democràcia amb una definició de mínims, realista, i l'entenem com aquell règim polític en el qual es desenvolupen eleccions periòdiques on l'oposició té possibilitats reals d'arribar al govern, així com accés als mitjans de comunicació, i les eleccions aconsegueixen amb unes mínimes garanties procedimentals, entre les quals l'existència de vot secret, aleshores podem observar amb claredat la generalització de la democràcia que s'ha produït al segle XX, tal com recull la següent taula/gràfic.

**LA DESCONFIANÇA ENVERS
L'ENTRAMAT INSTITUCIONAL
I ELS SEUS PROTAGONISTES
SEMBLA UNA TENDÈNCIA
FORÇA GENERALITZADA EN LES
DEMOCRÀCIES OCCIDENTALS**

Evolució dels règims polítics al segle xx						
	Estats sobirans i unitats colonials			Població (milions)		
	2000	1950	1900	2000	1950	1900
DEM	119 (62,0%)	22 (14,3%)	0 (0,0%)	3.438,3 (58,2%)	743,2 (31,0%)	0 (0,0%)
PDR	16 (8,3%)	21 (13,6%)	25 (19,2%)	297,6 (5,0%)	285,9 (11,9%)	206,6 (12,4%)
MC	0 (0,0%)	9 (5,8%)	19 (14,6%)	0 (0,0%)	77,9 (3,2%)	299,3 (17,9%)
MT	10 (5,2%)	4 (2,6%)	6 (4,6%)	58,2 (1,0%)	16,4 (0,7%)	22,5 (1,3%)
MA	0 (0,0%)	2 (1,3%)	5 (3,8%)	0 (0,0%)	12,5 (0,5%)	610,0 (36,6%)
RA	40 (20,8%)	10 (6,5%)	0 (0,0%)	1.968,9 (33,3%)	122,0 (5,1%)	0 (0,0%)
TOT	5 (2,6%)	12 (7,8%)	0 (0,0%)	141,9 (2,4%)	816,7 (34,1%)	0 (0,0%)
C	0 (0,0%)	43 (27,9%)	55 (42,3%)	0 (0,0%)	118,4 (4,9%)	503,1 (30,2%)
P	2 (1,0%)	31 (20,1%)	20 (15,4%)	4,8 (0,1%)	203,3 (8,5%)	26,5 (1,6%)
TOTAL	192 (100,0%)	154 (100,0%)	130 (100,0%)	5.909,6 (100,0%)	2.396,3 (100,0%)	1.668,0 (100,0%)

DEM = Democràcia
 PDR = Pràctica Democràtica Restringida
 MC = Monarquia Constitucional
 MT = Monarquia Tradicional
 MA = Monarquia Absoluta
 RA = Règim Autoritari
 TOT = Règim Totalitari
 C = Dependència Colonial
 P = Protectorat

(Font: *Democracy's Century. A Survey of Global Political Change in the 20th Century*, www.freedomhouse.org)

D'acord amb aquesta definició, els règims democràtics són més nombrosos en el món que els règims plenament liberals, on les llibertats i els drets bàsics estan plenament garantits. No existeix en el món un règim liberal que no sigui també democràtic, però trobem, en canvi, democràcies amb estats de dret dèbils o corruptes, o amb conflictes (ètnics, religiosos, etc.) que limiten les llibertats, o amb partits dominants. I això ens porta cap a les explicacions sobre el perquè d'aquesta expansió democràtica. Aquestes sovint se centren a destacar la correlació

positiva existent entre democràcia, estabilitat política, desenvolupament econòmic i capitalisme. En altres paraules, la democràcia es presenta com una condició necessària (si bé no suficient) per garantir el respecte als drets i les llibertats, i aquest, al seu torn, és el millor garant per al desenvolupament i l'estabilitat econòmiques. La democràcia és un bon instrument al servei d'aquests objectius i, per tant, en la mesura que el capitalisme i la globalització avancen també ho faria la democràcia que, en aquest sentit, funciona prou bé.

Des d'una perspectiva radical (en el sentit més acadèmic del terme, que el vincula amb el desemmascarament del poder) també es fa referència a la funcionalitat de la democràcia, però en aquest cas en el sentit que permet mantenir sense gaires canvis les elits dels règims autoritaris precedents. Probablement les elits democràtiques incorporin una varietat socio-econòmica més àmplia, però això no impedeix que, amb les transformacions que calguin, una proporció important dels que manaven abans ho continuïn fent un cop s'inicia la transició cap a la democràcia. No cal anar gaire més lluny que el nostre país per constatar aquest fet. Hom diria, doncs, utilitzant un vocabulari clàssic, que els poderosos han anat perdent de mica en mica la por a la *majestas* –als que són molts, a les masses– que a tants intel·lectuals i polítics va obsessionar durant segles. En el fons es tractaria d'aplicar la famosa màxima de Lampedusa a *Il Gattopardo* «canviar perquè res no canviï». Des d'aquestes visions, la democràcia proporciona avui una nova fórmula de legitimitat d'acceptació universal que a més, amb el seu entramat poliàrquic, i en un prodigi de funcionalitat, facilita que les responsabilitats i el control polític es dilueixin entre diversos caps de turc i es garanteixi encara més la pervivència de les desigualtats socials, alhora que es desactiven certs conflictes socials per resultar menys evidents els seus responsables.

¿Tot això vol dir que la democràcia, allà on ja existeix, està realment assentada? Seria córrer massa contestar afirmativament aquesta qüestió sense fer algunes precisions. El primer que

---

**LA CENTRALITAT DE L'INDIVIDU
HA ESTAT SUPLANTADA PEL
PES DE LES CORPORACIONS
I PER LES OLIGARQUIES**

---

cal dir és que a tots els règims democràtics –inclosos els occidentals– es donen actituds autoritàries i de rebuig a la democràcia que suposen un percentatge que oscil·la entre el 5 i el 15% de l'electorat. Per explicar aquest fenomen cal, de nou, adreçar l'anàlisi a la combinació d'elements del sistema institucional, i especialment el sistema de partits, amb factors actitudinals derivats de processos de socialització i de l'experiència històrica. Així, per exemple, pel que fa als països que recentment han iniciat transicions cap a la democràcia, el sentiment antidemocràtic s'observa sobretot allà on els nous partits polítics no han sabut incorporar les elits polítiques del règim anterior i, per altra banda, no han pogut demostrar la superioritat de la democràcia amb un augment de l'eficàcia institucional (que s'ha mantingut al mateix nivell o més baix que amb el règim autoritari). A això cal afegir la importància del procés de socialització experimentat pels ciutadans en el passat sobretot pel que fa a la generació o no d'un sentiment d'eficàcia individual. En aquesta combinació de factors hi ha la clau per explicar per què en algunes noves democràcies s'observa una acceptació pragmàtica de la democràcia que no ve acompanyada d'un veritable reconeixement de la seva superioritat intrínseca com a forma de govern. Fet que pot fer que en moments de crisi, política o econòmica, el sentiment antidemocràtic pugui ressorgir amb relativa força i que el manteniment de la democràcia o l'evolució cap a un règim autoritari depengui sobretot de la particular correlació de forces que es produeixi entre les elits.

No només l'acceptació de certes elits sinó la possibilitat real que puguin governar és un element molt important per desactivar actituds autoritàries. En aquest sentit, per exemple, es podria subratllar el paper realitzat pel Partit Popular a Espanya a l'incorporar a les seves files sectors pròxims al règim anterior que d'altra forma es veurien motivats a organitzar un partit propi amb un ideari més extremista. I així mateix s'ha de destacar que el percentatge de respostes de rebuig a la democràcia es va reduir de forma apreciable quan el PP va guanyar per primer cop les eleccions i va formar govern. Possiblement el que alguns sectors van apreciar aleshores és que amb la democràcia també podien guanyar.

Certament, el sentiment antidemocràtic no és propi només dels països en vies de transició o que l'han realitzat recentment. En els darrers temps s'ha parlat molt de l'increment electoral dels partits de tall neofeixista en algunes democràcies occidentals com Itàlia, Àustria, França, Bèlgica, o els Països Baixos. En aquests casos possiblement no sigui apropiat utilitzar els raonaments abans mencionats per explicar aquest fenomen, i calgui més aviat buscar en el creixent sentiment de desafecció, de descontent amb el sistema institucional, la causa. No seria, doncs, tant un símptoma de mal funcionament de la democràcia com de mal funcionament de l'Estat en termes de la seva eficàcia per tractar nous i importants problemes, com és el de la immigració en aquests països. Amb d'altres paraules, la legitimitat democràtica no es veuria afectada per la irrupció d'aquests partits en l'escena electoral. L'ideal republicà, per exemple, a França en cap moment sembla haver-se posat en entredit. Més aviat potser podríem parlar d'una certa «desafecció republicana» (obviant la contradicció en termes que aquesta expressió suposa) caracteritzada per una alta valoració dels ideals de la República i un baix concepte de qui governa les institucions.

**LES DECISIONS APAREIXEN COM
A RESULTAT DE NEGOCIACIONS
ENTRE REPRESENTANTS
D'OLIGARQUIES**

¿... I disminueix en qualitat?

L'anomenada crisi de la democràcia no implica, com ja hem vist, una deslegitimació del règim democràtic sinó una desafecció envers el sistema motivada per una valoració cada vegada més baixa de les institucions i els qui les ocupen. ¿Com interpretar-la? En altres paraules, ¿per què la gent té la sensació que els actuals règims polítics (democràtics) no funcionen? Donar resposta a aquesta qüestió i buscar una solució adient és, possiblement, un dels grans reptes polítics als quals ens enfrontem a les portes del segle XXI. Per començar, cal observar que la insatisfacció tant pot procedir d'allò que es suposava que s'aconseguiria amb la democràcia però ja no es veu per enlloc que aquesta ens pugui donar, com de l'aparició de noves demandes que els nous temps, les noves estructures socials i el nou perfil ciutadà reclamen i per les quals el disseny de la democràcia tal com avui la coneixem no estava previst.

Norberto Bobbio en un famós assaig ja parlava als anys 80 de les promeses no acomplertes per les actuals democràcies liberal-representatives, que es troben ben lluny de com se les presentava en el seu discurs legitimatori original. En concret, en citava sis que es podrien resumir en dos grans blocs. Per un costat, Bobbio (1985) afirma que la centralitat de l'individu, del ciutadà com a unitat sobirana encarnada en el famós «un home, un vot», ha estat suplantada pel pes de les corporacions i els grups intermedis, per les oligarquies que, un cop més en la història de

la humanitat, han aconseguit guanyar la partida, destruint el vincle entre Parlament i voluntat popular sobirana. Això és així, perquè, entre d'altres raons, els partits han aconseguit saltar-se la prohibició del mandat imperatiu a través de la imposició d'una fèrria disciplina sobre els «seus» diputats que, d'aquesta manera, es veuen abocats a deixar de banda la seva pròpia percepció de les voluntats dels ciutadans. Aquestes ja no estan, doncs, encarnades en el Parlament, sinó en la suma d'aquestes organitzacions partidàries.

Però no només això, altres tipus de grups entre els quals destaquen els *lobbies*, o les grans multinacionals, han anat guanyant accés a aquestes estructures, al poder polític. Les decisions

tornen a allunyar-se dels suposats representants dels ciutadans, i apareixen com a resultat de negociacions entre representants d'oligarquies. I això ens porta cap al segon bloc de promeses no acomplertes que faria referència a la reducció de l'àmbit en el qual els principis democràtics tenen cabuda en les nostres societats. A parer de Bobbio cada vegada més decisions transcendents per a la ciutadania

---

**EL SISTEMA DEMOCRÀTIC
SEMBLA HAVER PERDUT LA
SEVA COHERÈNCIA I, AMB
ELLA, LA SEVA FUNCIONALITAT**

---

s'escapen de la lògica democràtica, perquè cada vegada més es prenen fora de l'àmbit estrictament polític, l'únic en el qual la democràcia sembla legitimada (¿qui se'n recorda, de quan es demanava democràcia a les fàbriques?). Des del moment en què Bobbio va escriure el seu assaig hom diria que aquesta tendència s'ha vist incrementada amb el poder creixent de les grans corporacions transnacionals que la globalització impulsa i al qual el poder polític es veu sotmès (recordem que de les 100 organitzacions més poderoses del món, 51 són estats i 49 corporacions privades), i les progressives privatitzacions d'àrees senceres d'activitats que abans formaven part del sector públic i que, d'aquesta manera, passen a quedar fora del control democràtic.

¿Qui controla totes aquestes estructures oligàrquiques? Si cada vegada són més importants i ningú garanteix el seu funcionament d'acord amb valors democràtics progressivament hi haurà una àrea més gran de les nostres societats que quedi fora de la democràcia. La democràcia s'haurà d'entendre com una fórmula per organitzar el poder polític, però no el poder en sentit ampli, o la societat. Els grups de pressió substitueixen en aquesta lògica el ciutadà en el seu paper de subjecte polític, de font d'informació i de generació de preferències, i alhora substitueixen el partit com a intermediari del poder. Aquestes són les preocupacions que apareixen en les reflexions de Bobbio i que conflueixen sobre un mateix punt: la democràcia ja no garanteix –si és que ho havia fet mai– que el poder sigui del poble. ¿I no és, precisament, aquesta la sensació que molts ciutadans tenen i que origina la mencionada desafecció?

En el marc descrit, molts ciutadans es pregunten de què serveix votar i participar. Efectivament, en un primer cop d'ull es pot destacar que la democràcia està immersa en dues grans transformacions de fons que afecten les possibilitats del poder ciutadà. En primer lloc, les transformacions en la relació entre la política i l'economia: cada vegada més la primera sembla subjecte a la lògica de la darrera (i, per tant, el poder polític per pes). En segon lloc, les transformacions en la relació entre ciutadans i representants: múltiples raons, entre les quals cal destacar els canvis tecnològics –i que analitzarem tot seguit–, han anat modificant els vincles entre la ciutadania i els polítics. De totes maneres, aquests vincles sempre han estat més aviat febles, per això és comprensible que algú es demani si totes aquestes transformacions els han afeblit, realment, encara més. ¿És que els ciutadans havien tingut mai més poder que ara? I en el rerefons una qüestió normativa: ¿per què haurien de tenir més poder?

No és possible donar resposta a aquestes qüestions sense una certa perspectiva històrica –que avui molt sovint ens manca–. La visió del paper que ha de tenir la ciutadania en l'esquema democràtic ha anat variant al llarg del temps, alhora que es modificaven els discursos legitimadors de la democràcia, si bé aquestes modificacions sovint no van a l'uníson amb les transformacions reals que experimenta el sistema. Potser avui no es tingui prou present que les democràcies en les quals vivim procedeixen de la confluència de dues lògiques, la lògica liberal i la lògica democràtica, que van demostrar ser, en un cert sentit, força complementàries. L'objectiu prioritari de la primera era acabar amb els règims de les monarquies absolutes on l'Estat exercia el seu poder de manera il·limitada, aixafant el poder econòmic i social creixent d'una classe social en ascensió, la burgesia, que preferia evitar al màxim les intervencions del poder polític. Per aconseguir-ho s'anaren proposant al llarg de dos segles diversos instruments i procediments, com la divisió de poders o el reconeixement d'uns drets inalienables que l'Estat mai podria conculcar, i al mateix temps, s'anava teixint un discurs legitimatori que es fonamentava en les teories contractualistes del consentiment. El poder polític era fruit d'un pacte, d'un contracte en el qual l'individu renunciava a la llibertat de la qual gaudia en l'estat de natura per sotmetre's a un poder que només era legítim si respectava les clàusules liberals. La llibertat sense apel·latius ni garanties passava a transformar-se en la llibertat negativa, garantida, de la civilització. En sentit contrari, qualsevol decisió presa per un poder que gaudia del consentiment de la societat era legítima, la participació del poble en la seva elaboració passava completament a un segon terme.

**EL PARLAMENT JA NI TAN SOLS
SERVEIX COM A PLATAFORMA
PER A LA PRESENTACIÓ I DEBAT
D'IDEES POLÍTiques, QUE ARA
ES PRODUÏX A TRAVÉS DELS
MITJANS DE COMUNICACIÓ**

No és per aquest camí, per tant, que s'arriba a la defensa de la democràcia, sinó per la via, de nou, de la principal motivació dels liberals: el control del poder. Cal controlar els polítics, no n'hi ha prou amb les restriccions constitucionals, i la millor manera és fent que aquests hagin de concórrer a unes eleccions periòdiques i posar-se sota l'escrutini dels ciutadans votants. Aquestes eleccions, per altra banda, com assenyalaran teòrics posteriors, són la millor garantia perquè, a través de la competència, els polítics busquin satisfer les preferències del major nombre de votants. Però aquesta participació també implicava uns perills. Bàsicament, dos: la tirania de la majoria i la ignorància de la majoria. Al primer se'l podia combatre amb algunes de les restriccions constitucionals a les quals feia referència, però la segona requeria limitar la participació de la ciutadania i desenvolupar el poder d'acord amb una visió elitista que encaixava, perfectament, amb les teories de la representació. El poble és bo per seleccionar els seus dirigents, però no per decidir per si mateix.

La democràcia així es constituïa, principalment, com un mecanisme de control i a ningú podria sorprendre'l les limitades possibilitats d'intervenció dels ciutadans. Era lògic i legítim i, sobretot, semblava funcionar bé. Des de la ciència política sovint s'ha assenyalat la tensió que es produeix en un sistema polític entre la receptivitat que permet –la seva permeabilitat a la participació– i el nivell de control que garanteix. Com més receptivitat, com més persones i a través de més varietat de mitjans han participat en la decisió, més difícil resulta el seu control i establir responsabilitats en el cas que resulti un fracàs. En aquest sentit, la democràcia liberal clàssica resultava un sistema coherent en el qual s'havia prioritzat el control per sobre de la receptivitat.

Les coses comencen a canviar amb la irrupció dels partits –especialment els de masses– en l'escena política. La seva integració definitiva va variar aquesta lògica. Com a organitzacions sorgides de l'empenta de la participació popular, la seva forma d'entendre la democràcia havia de ser molt diferent. Els membres del partit que passaven a ser polítics es concebien com a delegats de les decisions preses en el si d'aquestes organitzacions que es materialitzaven en forma de programes electorals. La combinació d'aquesta perspectiva amb l'anterior començava a generar les primeres contradiccions del sistema. Els polítics quedaven al bell mig de dues lògiques: passaven a ser els representants del partit, i alhora els representants de la nació, del conjunt de la ciutadania. Tanmateix, des de la perspectiva del control i la receptivitat es podia argumentar que no s'havia perdut en cap d'elles. La receptivitat augmentava gràcies a la mediació dels partits que articulaven les preferències ciutadanes. El control també es veia reforçat al fer que els representants fossin sotmesos a una doble «fiscalització»: la del partit i la del conjunt de la societat.

Ara bé, quan arribem a les democràcies liberals en les quals vivim (un espècimen molt particular al qual a vegades s'ha anomenat «democràcia d'audiències») el sistema, definitivament, sembla haver perdut la seva coherència i amb ella –el que possiblement sigui pitjor– la seva funcionalitat. Són, sobretot, les noves tecnologies de la comunicació, començant pels mitjans de comunicació de masses, les que vénen a alterar el marc en el qual es desenvolupen les relacions entre els representants i els representats. Els polítics entren en contacte directe amb els seus electors a través de la ràdio i la televisió –en una relació que, en cap cas, és bidireccional–. Així, ja no es fan tan necessaris els partits amb una implantació en el territori extensa per donar a conèixer i difondre un missatge polític. Aquest s'identifica amb uns pocs membres del partit que surten als mitjans, produint-se una tendència cap al lideratge més que carismàtic, mediàtic. Per altra banda, el finançament públic ha aconseguit que els partits siguin cada vegada menys dependents per al seu sosteniment econòmic de les quotes dels seus afiliats. I, a més, el partit es dirigeix a un electorat al més ampli possible a través de programes poc concrets que puguin compartir ciutadans molt diversos de les nostres societats complexes, on les diferències de classe que estructuraven la política són substituïdes per xarxes d'interessos creuats.

¿Quines són les conseqüències de tot aquest procés? En primer lloc, es perd en receptivitat: els partits ja no busquen representar sectors socials. Representen a tothom i a ningú. La seva vinculació amb la militància perd força alhora que les estructures partidistes es professionalitzen i es redueixen, es tornen a fer elitistes (com els primers partits de quadres). És cert que la generalització de l'ús de les enquestes d'opinió, pot contrarestar, en part, aquesta tendència però sense establir el tipus de canals de comunicació que abans servien per articular preferències. En segon lloc, també es perd en control en la mesura en què es redueix el vincle

---

**UNA CONDICIÓN BÁSICA PER
AL BON FUNCIONAMENT DE
LA DEMOCRÀCIA ÉS UN BON
FUNCIONAMENT DELS MITJANS
DE COMUNICACIÓ**

---

entre militància i l'elit partidista i va augmentant la seva opacitat. A més, la peça clau que podria prendre el relleu en la funció de control, els mitjans de comunicació, es veu cada vegada més sotmesa a processos de concentració empresarial (amb fortes connexions entre interessos econòmics i polítics) que redueixen la seva independència, alhora que es redueix la independència del periodista, professió en la qual la pèrdua de prestigi social va en paral·lel a l'increment de la precarietat laboral. En definitiva, més enllà d'un element subjectiu al qual es podria atribuir

els fenòmens de desafecció, les actuals condicions estructurals, objectives, posen en dubte, més que mai, el bon funcionament dels règims democràtics.

Les promeses no acomplertes es van ampliant. Fins i tot un element central de la democràcia representativa com és el Parlament ha vist profundament modificades les seves funcions. La seva importància en l'entramat institucional cada vegada és menys important no només perquè en les democràcies de règim parlamentari ha perdut protagonisme en la redacció de les lleis en benefici del govern, sinó, d'una manera més general, perquè ja ni tan sols serveix com a plataforma per a la presentació i el debat d'idees polítiques, que ara es produeixen a través dels mitjans de comunicació. Els partits ja no fan les declaracions més importants al Parlament, sinó als mitjans de comunicació. I això no vol dir que la deliberació, el veritable debat d'idees, s'hagi vist reforçat. Recordem que els canals d'informació s'han desenvolupat només en un únic sentit (des dels representants als representats). Aquest debat, a més, es veu seriosament limitat, almenys en els països amb sistemes electorals proporcionals, com és el cas d'Espanya, quan es dona una majoria parlamentària (sense importar el color del partit que governa). En aquestes situacions el flux d'informació entre els representants i la societat es redueix, així com la permeabilitat del govern a la voluntat popular i, igualment, s'empobreix el nivell del discurs, la profunditat del debat públic.

EL DISCURS LEGITIMADOR I LA REALITAT TORNEN A ANAR PER CAMINS DIVERGENTS

Sens dubte, una condició bàsica per al bon funcionament de la democràcia és un bon funcionament dels mitjans de comunicació. La democràcia no existeix sense informació. Per això tractar els problemes de la democràcia implica tractar els seus problemes. Ja n'hem esmentat alguns. Els mitjans s'han vist afectats per una progressiva pèrdua del seu component de servei, que ha estat substituït per un enfortiment del seu caràcter de negoci, que ha fet que l'afectin més profundament les forces que imperen en el mercat. La competència en aquest cas, però, lluny de ser beneficiosa sembla haver reduït la qualitat de la informació. Per exemple, la convergència cap a un segment central del mercat per aconseguir el màxim de vendes, el que en aquest cas podríem anomenar "centre informatiu", fa que tots els mitjans competeixin per donar abans i de la manera més espectacular exactament la mateixa notícia, reduint per tant la pluralitat de visions. Les prioritats informatives són seleccionades sota aquests criteris. Una notícia espectacular o molt recent (dos factors amb els quals es pot competir amb un altre mitjà) acaparen més atenció (espai o temps, depenent del mitjà) que una informació més important però que no gaudeix d'aquestes característiques. Això porta, al seu torn, a una progressiva descontextualització de la notícia, que és tractada amb poca profunditat i sense establir marcs de referència que permetin una correcta avaluació per part del receptor. Tot això deixa els ciutadans en una situació precària per poder exercir el seu paper en una democràcia.

Però, ¿quin és aquest paper? ¿Com entenem, avui, el rol de la ciutadania? Crec que ens trobem en una època en què el discurs legitimador i la realitat tornen a anar per camins divergents, amb tots els problemes que això comporta. Per un costat, la democràcia s'estén pel món, alhora que es reforça la idea que aquesta és la millor forma de govern i que una decisió política no és legítima si no és el resultat d'algun procediment democràtic. ¿I com s'interpreta això? Cada vegada menys en el sentit liberal originari. Si preguntem per què serveix la democràcia, la resposta més habitual no és, precisament, «per controlar uns polítics que decideixen pel nostre bé». Més aviat s'entén que la democràcia serveix primordialment perquè els polítics

tinguin en compte el que vol el poble. Però, per altra banda, múltiples entrebancs dificulten que això pugui ser així.

Això és especialment greu quan els principals arguments per defensar una visió elitista del govern representatiu han perdut força. Els ciutadans cada vegada estan més educats, disposen de més temps lliure i el cost de la informació és més baix. És a dir, que està menys justificada l'especialització funcional a la qual es feia referència per deixar exclusivament en mans dels polítics professionals les decisions públiques. En consonància amb això podem apreciar tot un seguit de noves demandes per a les quals el sistema no estava dissenyat. En altres paraules, no és només que no s'acomplexin certes promeses, sinó que se'n reclamen de noves. En una atmosfera en la qual la llibertat positiva es concep cada vegada més com un dret inalienable i tan fonamental com la llibertat negativa, el govern representatiu que coneixem en l'actualitat requereix una nova transformació. Avui no crec que el que més preocupi una part important de la ciutadania sigui si l'Estat és més o menys eficient, aconseguits ja certs nivells, sinó si les decisions tenen molt o poc a veure amb el que la gent vol, de si la voluntat popular arriba al govern o falla la representació. Per això la societat busca vies alternatives, com les ONG i els nous moviments participatius, per incidir sobre l'esfera pública sense utilitzar els canals preestablerts. En definitiva, la interfície entre representants i representats és el que està sobretot en crisi i cal millorar.

¿Hi ha alternatives a la democràcia liberal?

Aquesta pregunta ha protagonitzat molts debats acadèmics de les darreres dècades. De fet, podria dir-se que la discussió teòrica fonamental des dels anys 80 en la filosofia i la teoria polítiques ha girat, precisament, entorn d'aquesta qüestió. Tanmateix, l'àmbit de discussió s'ha centrat quasi exclusivament sobre les crítiques al liberalisme i les rèpliques que aquestes han generat. És a dir, ha tingut com a protagonista el component liberal de les nostres democràcies. Al fil d'aquesta discussió s'han desenvolupat dues importants perspectives teòriques, el comunitarisme i el republicanisme, que es presenten com a alternatives al pensament liberal.

La reflexió específicament centrada en la democràcia quedava en un segon terme fins que, en gran part de la mà del republicanisme, han anat sorgint tot un seguit de noves reflexions que

pretenen explorar les virtualitats de la democràcia deliberativa, terme sota el qual s'agrupen, a més, tota una sèrie de noves propostes que pretenen constituir una alternativa a les democràcies liberal-representatives, des de la crítica sobretot a l'actual sistema de representació. Tot i que, de moment, aquesta discussió segueix centrada a la universitat, a diferència de les anteriors es presenta amb una clara

vocació pragmàtica i està molt més en consonància amb els moviments de renovació política que s'han anat desenvolupant en els darrers temps, de manera que no sembla que en un futur sigui difícil aprofundir els lligams entre aquests dos àmbits i el traspàs d'informació, reflexions i experiències en ambdues direccions.

¿Què es vol dir quan es fa referència a la democràcia deliberativa? ¿En què consisteix? La principal característica d'aquesta forma d'entendre la democràcia, i de les propostes que d'ella sorgeixen, és que l'objectiu prioritari que es busca aconseguir és el diàleg públic, la intercomu-

---

EL GOVERN REPRESENTATIU QUE CONEIXEM EN L'ACTUALITAT REQUEREIX D'UNA NOVA TRANSFORMACIÓ

---

nicació no només entre els representants i els representats, sinó també entre aquests darrers, entre la ciutadania. De tal manera que el principal valor de la democràcia s'identifica amb una forma d'acció comunicativa (en el sentit de Habermas), en la qual la generació de la decisió pública no pot ser sinó el fruit de la participació activa de la gent en unes determinades condicions que promouen el debat d'idees i la recerca del bé comú. Així s'entén la democràcia des d'aquesta perspectiva, que busca les seves arrels teòriques en pensadors allunyats de la concepció liberal d'aquesta. La deliberació pública que ha de protagonitzar la política ha de portar associat un compromís ciutadà (requereix un cert grau de virtut pública com la que es reclama des del pensament republicà amb el qual es connecta). La responsabilitat i la participació activa en la generació de la decisió constitueixen, doncs, les bases sobre les quals s'erigeixen la legitimitat i l'acatament de la decisió, en un procés que s'allunya completament de la teoria liberal del consentiment (que es fonamenta, com ja hem vist, en l'origen legítim de la representació).

¿I no és, precisament, això el que la gent reclama? ¿Més poder, menys distància entre les seves preferències i les decisions preses pels polítics? Una altra qüestió és fins a quin punt certes reformes són factibles o assumibles pel sistema. En aquest punt cal fer un petit exercici d'imaginació política, al capdavant parlar d'alternatives és parlar del que no existeix, del que, per definició, no es pot descriure sinó imaginar. De totes maneres, però, començaré per presentar breument les propostes de reforma més continuistes per poder concentrar-me després en les de signe més rupturista.

Pel que fa a les primeres, convé distingir entre les propostes generades pels defensors de la democràcia directa, els defensors de la participació en un esquema representatiu, i els defensors d'una democràcia deliberativa. Naturalment, no tenen perquè ser incompatibles però al tenir objectius diferents també fan èmfasi en qüestions diferents. Per exemple, les reivindicacions dels primers en favor de més referèndums com a mitjà per aprofundir en la lògica democràtica possiblement quedin en un segon pla per als defensors de les altres dues perspectives. O la preocupació per establir mecanismes que redueixin l'abstenció (com poder votar des de casa) pot no ser una prioritat per a qui busca fomentar una democràcia deliberativa i, per tant, per a qui un veritable debat d'idees resulta molt més crucial per garantir la democràcia del sistema que el nombre de gent que arriba a participar en unes eleccions de representants. Possiblement les propostes de reforma més clàssiques es vinculin amb les dues primeres opcions. Durant molt temps millorar la democràcia volia dir sobretot més referèndums i menys abstenció. Avui entre els moviments socials que tenen com a objectiu la renovació del sistema democràtic trobem una barreja de reivindicacions i propostes que van des dels sistemes piramidals d'assemblees de delegats amb mandats imperatius al foment de la democràcia electrònica.¹

LA GENERACIÓ DE LA DECISIÓ PÚBLICA NO POT SER SINÓ EL FRUIT DE LA PARTICIPACIÓ ACTIVA DE LA GENT, EN UNES CONDICIONS QUE PROMOUGIN EL DEBAT D'IDEES I LA RECERCA DEL BÉ COMÚ

---

¹ A casa nostra, per exemple, trobem des del «Moviment per a l'arbre d'assemblees del poble» (www.assemblea.org) que pretén una organització piramidal de la política, amb assemblees a tots els nivells, des de «les llars al país» com a mitjà per tenir una «democràcia plena», a plataformes com «Una altra democràcia és possible» (www.otrademocraciaespossible.net, www.lawebespiral.org, www.motivats.org) que agrupen diversos col·lectius descontents amb el sistema de representació actual, però que es presenten a les eleccions i pretenen sobretot afavorir la participació i la deliberació. Un tret comú, però, és la defensa en diversos graus del mandat imperatiu i de les assemblees sobiranes.

Així mateix, en l'àmbit local ja fa anys que s'intenta experimentar amb fórmules participatives per apropar els ciutadans al govern municipal, la més famosa de les quals, a nivell mundial, són els pressupostos participatius de la ciutat brasilera de Porto Alegre, on els ciutadans, a través d'assemblees locals, van ordenant les prioritats pressupostàries dels seus districtes i la ciutat. Aquesta experiència ha servit d'inspiració a municipis de tot el món, i entre ells també de Catalunya. Aquí està més estesa la pràctica dels consells consultius o dels consells ciutadans, on petites assemblees de ciutadans de manera regular o esporàdicament (respectivament), escollits d'acord amb la seva professió o activitats o de manera aleatòria, debaten problemes del govern municipal. A un altre nivell, un altre tipus de reforma que s'ha desenvolupat al nostre país ha estat la introducció del sistema de primàries per escollir els líders d'alguns partits. Dins d'aquest

mateix esquema reformista s'ha reclamat des de fa temps, sense èxit, la generalització de les llistes electorals obertes com les que funcionen en les eleccions al Senat.

En cap cas, però, s'intenta trencar amb la lògica i la legitimitat representatives. En el fons, a ningú se li escapa que la participació i la representació no acaben –ni acabaran mai– d'encaixar perquè provenen de lògiques diferents.

Aquests nous mecanismes generen també nous interrogants del tipus: ¿les decisions que d'ells es derivin han de ser vinculants? ¿el polític no hauria de tenir les mans lliures per decidir el que consideri més oportú? ¿però no està, per altra banda, lligat a un programa electoral? Aquestes són algunes de les preguntes, de difícil resposta, que apareixen quan es plantegen certes novetats i que seguiran sense resoldre's fins que establim clarament quin tipus de lògica volem prioritzar. Millorar el component representatiu de les democràcies potser vulgui dir, senzillament, acabar amb ell tal com avui s'entén.

En aquest sentit, per començar caldria fer una distinció fonamental, que sovint passa desapercebuda, entre selecció de personal i selecció de programa. Més d'un cop ens hem queixat que el programa polític que més ens agrada no coincideix amb el candidat que preferim i ens veiem obligats a prioritzar amb el nostre vot un o altre aspecte. Però, ¿per què hauríem d'acceptar això com a inevitable? ¿hem de veure-ho com un mal menor del sistema? No necessàriament, i menys si ens prenem seriosament la defensa de la lògica participativa. Fer-ho pot implicar donar la volta completament, com si fos un mitjà, al sistema actual. Vegem-ho.

De fet, que el procés de selecció de representants (elecció de candidats) i el procés de selecció d'idees (a través dels programes electorals) es confonguin en un únic mecanisme no resulta coherent ni amb la lògica representativa ni amb la lògica participativa. En el primer cas perquè estableix una vinculació entre programa i candidat que pot perfectament interpretar-se –tot i que no és així com passa en la realitat– com un mandat imperatiu del votant que escull aquella persona perquè desenvolupi més o menys al peu de la lletra el que s'ha compromès a defensar, amb una lògica que veu el polític més aviat com un delegat de la voluntat del votant que com un representant del conjunt de la societat. Aquesta lògica la van introduir els partits (un element aliè a l'esquema representatiu clàssic). Però és clar que tampoc és ben bé un delegat. Com ho demostra la legalitat del transfuguisme, o que el programa no es consideri un contracte que en el seu incompliment cap votant pugui reclamar. Com ja s'ha dit abans, el polític navega entre dues aigües, i aquesta indefinició també es reflecteix en els processos electorals.

**MILLORAR EL COMPONENT
REPRESENTATIU DE LES
DEMOCRÀCIES POTSER VULGUI
DIR, SENZILLAMENT, ACABAR
AMB ELL TAL COM AVUI S'ENTÉN**

¿Per què no separem una mica ambdós processos? Això és, en definitiva, el que porten implícites moltes d'aquestes iniciatives participatives que trobem en l'àmbit municipal, i en especial els pressupostos participatius. Es tracta, per començar, de canviar la nostra perspectiva del paper del polític (que equival a dir, del paper del ciutadans). El representant del poble és la persona més capaç per traduir en fets les preferències i voluntats ciutadanes, siguin quines siguin aquestes, perquè en tot cas –des d'una perspectiva democràtica participativa– seran les úniques legítimes. El polític es converteix així en una mena de director d'orquestra que, en cap cas, escull la melodia que s'haurà d'interpretar, si bé pot fer propostes.

La primera objecció que es podria fer a aquesta proposta és que un polític no pot defensar unes idees amb les quals no ha concorregut a les eleccions. I, certament, sembla estrany des de la lògica que impera avui. Però, la pregunta és: ¿per què no, si és això el que acaben de decidir els veïns, si el polític està veritablement compromès amb el seu poble i les seves preferències, i si tothom es creu l'ideal democràtic? Llevat de casos extrems, no hi veig cap problema. Al revés, si no fos perquè hi estem tan acostumats ens saltaria a la vista la diferència abismal que existeix entre seleccionar representants i seleccionar prioritats. ¿Què té a veure la confiança que desperti un candidat sobre les seves qualitats per desenvolupar una tasca de govern amb l'ordenació dels objectius que la gent vol assolir pel seu poble? Més encara, ¿no podríem decidir específicament per temes, en lloc d'haver d'escollir entre els paquets de prioritats tancats que suposen els programes electorals? ¿Per què menjar de menú quan podem tenir una carta? I si a més podem escollir el cuiner, molt millor. Algú dirà que la carta és del cuiner, i potser en part sí, però ningú posa en dubte l'elecció d'un determinat plat per part del client. Aquest sempre té la raó. No oblidem que l'ideal democràtic –preliberal– és antielitista, o dit amb altres paraules, és igualitari. Tothom pot intervenir en la conformació d'una decisió que l'afecta.

La distinció entre candidats i programes resulta encara més crucial quan gràcies al component mediàtic de les nostres democràcies («d'audiències») els programes dels diversos partits tendeixen cap a la convergència. Cada vegada s'assemblen més, fet que situa l'elecció quasi exclusivament sobre la vessant de les qualitats del candidat. Aquesta tendència ha estat interpretada positivament pels qui veuen en ella la millor manera de garantir polítiques que busquin maximitzar la utilitat agregada tot satisfent el votant mitjà. Però també es pot interpretar com el resultat de l'existència d'un oligopoli (format per un nombre molt petit de partits amb possibilitats de govern) que en trencar les regles del mercat de lliure competència (que es suposa en el model anterior) allunya els seus productes de les demandes reals dels clients-votants. A diferència del que passa amb els programes, la disputa entre candidats que no poden usar les idees per distingir-se mútuament tendeix a radicalitzar-se i a centrar-se en la crítica o la defensa estrictament personal.

Si això és així i en les eleccions s'escull sobretot entre candidats, ¿no pagaria la pena introduir altres mecanismes selectius complementaris per ajudar a que els votants puguin portar a terme una bona elecció? La idea de l'examen per treballar en la funció pública està completament acceptada en altres sectors (jutges, professors, etc.), el que caldria és calibrar adequadament les proves (i decidir si és complementària o excloent). Algú podria dir que així es trenca amb el principi d'igualtat, però aquest principi el que ha de garantir és que tothom tingui la possibilitat real d'accedir a aquest càrrec (cosa que avui no està, en absolut, garantida), però no equival a

---

¿POT UN POLÍTIC DEFENSAR UNES IDEES AMB LES QUALS NO HA CONCORREGUT A LES ELECCIONS?

---

dir que tothom sigui igualment apte (de la mateixa manera que desitjar ser metge no equival a poder exercir com a tal). No sé si és prou evident que l'aplicació d'aquests principis ens porta, inevitablement, cap a una situació encara més democràtica. Perquè si el procés de selecció de programes va per una altra via (participativa) i la qualitat mínima de tots els candidats està garantida (per les proves de selecció), aleshores resulta fàcil defensar el mètode que, des de l'Atenes de Pèricles, es considera el més democràtic de tots (més igualitari) per a l'elecció de representants: la tria per sorteig.

Tota aquesta subversió del sistema porta associades un seguit de conseqüències. Per començar, els partits polítics haurien de redefinir les seves funcions al perdre el monopoli de la selecció de personal que és apte per a la política. Tampoc serien tan necessaris com a agregadors de preferències perquè disposaríem de mecanismes participatius per establir-les. Seria més fàcil la participació individual en la política sense la mediació d'aquests grups o d'altres, restablint el principi de sobirania de l'individu que reclamava Bobbio. La diferència entre un partit i una ONG es dissoldria definitivament, essent ambdós col·lectius de

---

**LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA
TÉ UN IMPACTE DIRECTE SOBRE
LA DECISIÓ PÚBLICA**

---

persones interessades a actuar sobre l'esfera pública en una determinada direcció. I es veuria més clarament l'artifici de la distinció actual fonamentada sobre la respectiva utilització dels mitjans més o menys tradicionals per fer-ho. En altres paraules, seria la fi de la partitocràcia.

És cert que l'aplicació d'aquestes mesures o d'altres de similars pot dependre de l'àmbit d'aplicació i que un mecanisme útil per a la política local pot ser-ho menys en l'àmbit nacional o estatal. Sens dubte les transformacions sempre són més fàcils de portar a terme al nivell més micro, però les conclusions que puguem extreure en aquest nivell poden resultar útils per a qualsevol altre, només cal plantejar-se què suposa la seva translació a un àmbit diferent. En tot cas, per poder dur a terme els canvis apuntats és requisit indispensable assegurar una determinada ciutadania, i en aquest sentit, també hi ha moltes coses a fer des del replantejament del sistema.

En primer lloc, es necessita més i millor informació. La millora dels mitjans de comunicació és clau no només en la seva vessant informativa, sinó també educativa. No podem pretendre una reforma del sistema polític, sense prendre'ns seriosament la reforma del sistema informatiu. ¿Què vol dir això? Moltes coses que van des de la garantia de la neutralitat dels mitjans públics al desenvolupament de xarxes independents d'informació a través, per exemple, d'internet. Però fins i tot al nivell més proper i quotidià, hi ha molta cosa a fer. Per exemple, la implantació de plafons informatius electrònics en totes les ciutats i pobles que permanentment informin d'actes públics de partits, associacions, etc. en peu d'igualtat. Cal que la informació sobre el que passa al nostre voltant estigui més a l'abast, que no depengui de la selecció que fan els diversos mitjans (diaris, televisions, etc.). Fixem-nos que en la mesura que la informació realment circuli sense traves i sigui accessible a tothom, les campanyes electorals perdran part del seu sentit i, sobretot, es podrien fer a través dels mateixos mitjans per a tothom i amb les mateixes despeses (limitades).

La implicació de la ciutadania (i, per tant, la reducció de la desafecció) es pot analitzar des d'una perspectiva econòmica com el resultat d'una reducció dels costos de la participació efectiva (i, en part, això és el que aconseguim quan millorem l'accessibilitat a la informació), però també com un augment dels beneficis de participar. Cal que no hi hagi dubte que la participació ciutadana té un impacte directe sobre la decisió pública. Només per aquesta via podem

augmentar també el sentiment de responsabilitat que és clau per al funcionament de l'esfera pública i que avui és troba tan de baixa. Sovint no sabem qui són els responsables directes de decisions i accions que ens afecten, ni com podem accedir a ells. Això porta a una desresponsabilització que probablement no s'hagi d'interpretar, sovint, com una manca d'interès sinó com una impossibilitat d'accés real sobre qui té la responsabilitat en la decisió: si no es té clar a qui dirigir una queixa o suggeriment específic i no es té absolutament clar el tipus de resposta que generarà, ¿per què prendre's la molèstia de fer-la? Si volem una ciutadania compromesa amb el que succeeix a l'esfera pública és imprescindible que pugui accedir fàcilment al responsable del manteniment del parc del costat de casa, o a qui té l'última paraula sobre el disseny del pla d'infraestructures de la regió. Ha de ser una prioritat de tota democràcia falsejar la dita que «el que és de tothom és de ningú».

En aquest aspecte les ciències socials ja més d'una dècada que aprofundeixen en l'estudi del que s'ha anomenat «capital social». L'establiment de vincles horitzontals entrecruats entre ciutadans diversos en el si d'organitzacions de tota mena –resumint ràpidament la complexa realitat del capital social– pot presentar-se com un altre requisit per aconseguir una ciutadania preparada per assumir els mecanismes de participació que una democràcia deliberativa implica. Cal reformar les institucions per poder també donar més responsabilitat als ciutadans i a les comunitats. Fins ara els reformadors de l'Estat havien estat obsessionats per millorar la seva eficiència, des d'una perspectiva democràtica és encara més important transformar-lo per convertir-lo en un «recol·lector» de l'immens potencial cívic que està dispers i en un impulsor de sinergies socials. En realitat, l'Estat hauria de compensar les pèrdues de capital social que el seu propi desenvolupament com a proveïdor bàsic de serveis socials ha produït (destruint xarxes tradicionals de col·laboració ciutadana), intensificant la tendència cap a l'individualisme propi del mercat capitalista. Però no només es tracta de fomentar aquestes xarxes, sinó també d'establir mecanismes que permetin revelar preferències individuals que estan ocultes perquè depenen de la participació dels altres (d'aconseguir complicitats), però sense que això suposi, de nou, una preeminència del grup que impliqui la reducció de l'autonomia personal. En aquest punt el paper d'internet pot resultar crucial (ja que comparteix tot un seguit de característiques que l'apropen, en una versió tecnològicament avançada, a formes d'acció col·lectiva com, per exemple, les «cassolades» en contra de la guerra: de fàcil accés i sense la necessitat de l'organització d'un grup, però alhora amb resultats col·lectius).

**HA DE SER UNA PRIORITAT
DE TOTA DEMOCRÀCIA FALSEJAR
LA DITA QUE “EL QUE ÉS DE
TOTHOM NO ÉS DE NINGÚ”**

¿Funcionerà la ciberdemocràcia?

¿Com encaixen en tot aquest esquema les noves tecnologies? Sovint en aquests primers anys de desenvolupament d'internet s'ha vinculat la teledemocràcia amb una situació de referèndum permanent. Els ciutadans decideixen des de casa seva els afers públics pitjant un botó. De l'enquesta d'opinió es passaria automàticament a la participació directa. La teledemocràcia així entesa ha generat tant qualificatius crítics i mostres de menyspreu (Dahl, 1999, p.123, per exemple, la titlla de «ridícula») com llistes senceres dels perills que podria implicar (Macpherson, l'any 1976 [1982], p.118, ja insistia que «el quadre electrònic de comandaments al costat de

cada llit no és la solució»). Però avui parlar de les noves tecnologies aplicades a la política ja no implica necessàriament aquesta visió. Quan es pensa en internet per millorar la qualitat de les nostres democràcies ja no es fa tant des de la recerca d'una democràcia directa, sinó amb la idea d'aconseguir una veritable democràcia deliberativa. La xarxa virtual ha de servir, sobretot, des d'aquesta perspectiva, per ampliar i aprofundir els espais de deliberació, de reflexió i d'informació, amb vista a aconseguir generar debats públics de qualitat on es desenvolupin els valors democràtics d'igualtat i participació sense restriccions geogràfiques o socials.

De fet, l'ús de les noves tecnologies en la política pot situar-se en diferents nivells. En primer lloc, trobem el que s'ha anomenat «vot electrònic», que, senzillament, implica la utilització de mecanismes electrònics per substituir la tradicional papereta, fet que facilita el recompte i en alguns casos la mateixa participació. Per exemple, al Brasil, on aquest sistema s'ha implantat a tot el país ha fet augmentar l'índex de participació dels analfabets, un sector prou ampli de la població. Això s'ha produït perquè l'aparell electrònic on s'efectua el vot mostra en pantalla el candidat amb una claredat que és difícil d'aconseguir en el sistema tradicional. En tot cas, aquesta tecnologia no estalvia el desplaçament fins al col·legi electoral i la transformació que implica és, per tant, força moderada.

Això sí que es dona, en canvi, amb la votació remota o per internet, i és la peça clau del que s'ha anomenat «ciberdemocràcia» o «teledemocràcia» (*e-democracy*). La ciberdemocràcia pot servir per a tres objectius principalment. Per escollir candidats, per realitzar referèndums, i per participar en debats virtuals. Cada un d'aquests objectius podem fàcilment vincular-los a concepcions diferents de la democràcia que contribuirien a desenvolupar. En el primer cas, la teledemocràcia no s'aparta de l'esquema representatiu i la seva naturalesa no difereix gaire de la d'un vot electrònic que no requereix el desplaçament físic fins al centre de votacions. Es participa en eleccions de representants des de casa. Amb aquesta lògica la principal –i quasi única– aportació de la teledemocràcia és la reducció en els costos de participació que pot comportar,

però no ofereix gaire més. Fins al dia d'avui aquest sistema s'ha aplicat molt poc, més enllà de processos d'elecció interns de partits o corporacions. Per exemple, és famós en aquest sentit, per les discussions que va generar, el cas de les primàries del Partit Demòcrata d'Arizona, celebrades al març de 2000, on es podia utilitzar el vot remot per escollir entre candidats. En canvi, sí és més novedós l'ús d'internet

---

**CAL REFORMAR LES INSTITUCIONS
PER PODER TAMBÉ DONAR MÉS
RESPONSABILITAT ALS CIUTADANS
I A LES COMUNITATS**

---

per generalitzar les consultes al conjunt de la ciutadania en processos més o menys vinculants. Aquesta és l'opció defensada pels promotors d'una major democràcia directa que, igualment, ha estat objecte de nombroses crítiques.

La tercera opció, també en ordre cronològic d'aparició, és la que connecta la teledemocràcia amb la realització de debats d'àmbit divers que permetin connectar ciutadans per debatre sobre els afers públics. En aquest cas la xarxa es presenta com un instrument més per aprofundir en les transformacions necessàries per aconseguir veritables democràcies deliberatives. No és només que es redueixin certs costos, sinó que es possibiliten certes situacions d'intercanvi d'idees que sense internet no serien possibles, al quedar completament relegats els problemes d'ordre espacial o temporal. La discussió pot ser veritablement oberta a tothom i veritablement permanent.

L'impacte que pugui tenir internet sobre la política depèn del tipus d'objectius que vulguem aconseguir amb aquesta xarxa. Si només pretenem reduir els costos de la participació, aquest

impacte sembla més aviat limitat, com a mínim pel que fa a la millora de la qualitat democràtica. Aquest és el cas dels mecanismes desenvolupats dins de l'esquema representatiu. Per exemple, el desenvolupament de l'administració pública electrònica (*e-government*), tot i presentar avantatges evidents pel que fa a facilitar i fer més còmoda la relació entre l'administració i els ciutadans, no sembla que sense més pugui, per exemple, reduir el sentiment de desafecció. Potser la resolució dels tràmits serà més eficient, però això no necessàriament ha d'implicar una major confiança en el sistema. De fet, fins i tot podria dir-se que el principal beneficiari d'aquestes transformacions és l'administració, que veu agilitzades les seves tasques, molt més que el ciutadà.

El mateix es pot dir de la introducció del vot remot per escollir entre representants seguint l'esquema actual. No és gens clar que la participació electoral amb la introducció d'aquest procediment hagi de veure's incrementada. Tal com assenyala Pippa Norris (2002), el vot electrònic es pot comparar fàcilment amb tota la resta de mecanismes ja introduïts a les democràcies per facilitar la participació electoral, com per exemple, el vot per correu, el registre automàtic en les llistes electorals (sense necessitat que el potencial votant hagi d'anar a inscriure's prèviament al seu col·legi electoral), etc. Es pot demostrar estadísticament que aquests elements no estan correlacionats amb una major participació electoral, que als països on estan implantats els índexs d'abstenció no són necessàriament més baixos. Però no només això. Norris adverteix que la introducció d'aquest particular mecanisme per a la reducció del cost de la participació pot tenir, també, i a diferència dels anteriors, conseqüències molt negatives per a la democràcia. Això és així perquè, de moment, la implantació d'internet segueix unes pautes fortament condicionades pel que s'ha anomenat «fractura digital» (*digital divide*). Les diferències socials de tota mena apareixen reforçades en l'ús d'internet i, per tant, la seva utilització, ni que sigui de manera complementària, podria alterar significativament el principi d'igualtat que es busca garantir en tot procés electoral. (A Catalunya, per exemple, segons l'estudi *Estadístiques de la Societat de la Informació*.

Catalunya 2001 de la Generalitat de Catalunya, només un 7,8% de qui tenia uns ingressos fins a 125.000 ptes. al mes havia accedit a internet alguna vegada, mentre que el percentatge ascendia al 75,3% en el cas de sou superiors a les 420.000 ptes. al mes. Desigualtats igualment espectaculars es donen per nivells d'estudi, gènere i edat.)

La pregunta, aleshores, sobre si la introducció de la democràcia electrònica millorarà la qualitat de les nostres democràcies segueix oberta. Però sembla evident que la seva resposta és fortament dependent de la voluntat de transformació a què la seva implantació vagi associada. És a dir, a de quina manera connectem aquesta pregunta amb el debat anterior sobre les alternatives a la democràcia actual. En tot cas, a manera de pista es pot destacar que en l'estudi de Norris citat les variables que més semblen correlacionar-se amb una major participació (d'entre les estudiades) són les que tenen a veure amb el sistema electoral i, més específicament, sembla que els sistemes proporcionals són la variable més fortament correlacionada amb la reducció dels índexs d'abstenció.

¿Per què? Probablement perquè l'elector en aquests casos tingui la percepció que el seu vot és més important, més rellevant per decidir quina composició tindrà finalment el Parlament. O, potser, per una qüestió expressiva: li resulta més fàcil identificar-se amb un dels múltiples partits, que no es redueixen a dos. En ambdós casos sembla reforçar-se el poder, si més no aparent, del

---

LA XARXA VIRTUAL HA DE SERVIR PER GENERAR DEBATS PÚBLICS DE QUALITAT ON ES DESENVOLUPIN ELS VALORS DEMOCRÀTICS D'IGUALTAT I PARTICIPACIÓ SENSE RESTRICCIONS GEOGRÀFIQUES O SOCIALS

---

votant. Així, la participació no semblaria tan condicionada pels costos com pels beneficis, els grans oblidats de les anàlisis i estudis politològics, entestats a mostrar-nos els efectes de la famosa paradoxa del vot (el benefici objectiu de votar mai serà superior al cost de la participació). El fet és que la gent, en contra del previst, va a votar i, per tant, la paradoxa sembla més un atzucac acadèmic que real. Ara bé, aquesta perspectiva ha calat i ha fet que durant molt de temps ens

preguntéssim exclusivament com podríem reduir els costos d'anar a votar tot donant per descomptat que això implicaria major participació. En aquesta perspectiva encara «antiga» podem incloure les propostes actuals de vot electrònic. Caldria fer un salt endavant, i preguntar-se no pels costos sinó pels beneficis de participar políticament. Com a través d'internet podem fer que la participació sigui més efectiva, més rellevant, en definitiva, més real, tot reduint, al mateix

temps, la fractura digital. Paradoxalment, amb les idees clares sobre cap a quin nou tipus de democràcia volem avançar, l'entorn virtual possiblement sigui un bon camí per aconseguir-ho.

**DE MOMENT, LA IMPLANTACIÓ
D'INTERNET SEGUEIX
UNES PAUTES FORTAMENT
CONDICIONADES PEL QUE S'HA
ANOMENAT "FRACTURA DIGITAL"**

Referències

- BOBBIO, Norberto (1985) *El futuro de la democracia*, Barcelona: Plaza & Janés.
- DAHL, Robert (1998) *La democracia. Una guía para los ciudadanos*, Madrid: Taurus, 1999.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1991) *La tercera ola. La democratización a finales del siglo XX*, Barcelona: Paidós, 1994.
- MACPHERSON, C.B. (1976) *La democracia liberal y su época*, Madrid: Alianza Editorial, 1982.
- NORRIS, Pippa (2002) «E-voting as the Magic Ballot? The impact of internet voting on turnout in European Parliamentary elections», *working paper* del Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI (disponible a www.pippanorris.com).
- SECRETARIA PER A LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ (2001) *Estadístiques de la Societat de la Informació. Catalunya 2001*, Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació, Generalitat de Catalunya.
- TORCAL, Mariano (2001) «La desafección en las nuevas democracias del sur de Europa y Latinoamérica», *Revista Instituciones y desarrollo (Instituto Internacional de Gobernabilidad de Catalunya)*, núm. 8 i 9.

JAUME LÓPEZ és professor de ciència política a la Universitat Pompeu Fabra i a la Universitat Oberta de Catalunya.

Nota de l'autor: Estic agraït a Albert Branchadell, Josep Lluís Martí, David Sánchez i Mariano Torcal pels seus comentaris a aquest article.

Aquest article ha estat publicat per primera vegada en català al número 20 de la revista IDEES (octubre/desembre 2003).